

О.В. Шевченко, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

РОЗВИТОК ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЮ ШКОЛОЮ УКРАЇНИ У 20-30 РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ ЯК СКЛАДОВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Шевченко О.В.

Розвиток теорії управління загальноосвітньою школою України у 20–30 роки ХХ століття як складової педагогічної науки.

Стаття присвячена з'ясуванню особливостей, позитивних та негативних тенденцій розвитку теорії управління загальноосвітніми школами України в 20–30-ті роки ХХ ст.

Ключові слова: теорія управління, загальноосвітня школа, тенденції розвитку.

Шевченко А.В.

Развитие теории управления общеобразовательной школой Украины в 20–30 годы ХХ столетия как составляющей педагогической науки

Статья посвящена выявлению особенностей, позитивных и негативных тенденций развития теории управления общеобразовательной школой Украины в 20–30 годы ХХ ст.

Ключевые слова: теория управления, общеобразовательная школа, тенденции развития.

За останні роки державою визначені нові пріоритети розвитку освіти та педагогічної науки. Розпочато реформування національної системи освіти. Здійснюється модернізація управління галуззю. Передумовою успішного вирішення завдань сьогодення може стати аналіз прогресивних ідей та практичних досягнень минулого. Особливий інтерес являє собою теорія та досвід педагогічної справи у 20–30 роки ХХ століття, бо то був період бурхливого розвитку національної школи, вітчизняної науки.

Перші десятиріччя ХХ ст. в Україні вирізнялися різноманітністю та плінністю політичних і соціально-економічних подій, гостротою освітніх

проблем, зокрема: наявністю майже тотальної неписьменності населення країни, укоріненням авторитарного режиму державного управління, відсутністю громадського впливу на функціонування освітньої галузі та управління нею. Часті зміни політичних режимів і державних органів управління в Україні у перші роки її становлення (Центральна Рада, гетьманат П.П. Скоропадського, Директорія, радянська доба) суттєво впливали на процес формування загальноосвітньої школи та управління нею.

О.В. Сухомлинська цей етап називає етапом інтенсивного національно-культурного будівництва з яскраво вираженою тенденцією до розмаїття та індивідуалізації, роками бурхливої соціальної творчості, коли були створені українська національна школа й педагогічна наука – оригінальна система, що мала свої, властиві лише їй одній, форми спрямування і зміст [10, с. 7–8].

У наукових дослідженнях управління закладами освіти в 20–30-ті роки ХХ ст. домінує узагальнення практичного досвіду вирішення окремих управлінських завдань (І. В. Богінська, В. С. Курило, В. В. Липинський, Л. М. Потапова, Н. В. Самандас, Е. М. Соф'янц, Ю. В. Черва та ін.). Але проблема розвитку теорії внутрішньошкільного управління за ті часи майже не досліджувалась. Це обумовлює актуальність нашого дослідження. Метою статті є визначення особливостей, позитивних та негативних тенденцій розвитку теорії управління загальноосвітніми школами України в 20–30-ті роки ХХ ст.

Основними джерелами інформації для дослідження стали архівні документи 1920–1930-х років ХХ ст., матеріали Всеукраїнських з'їздів, конференцій, нарад учителів, публікації журналів «Вільна українська школа», «Шлях освіти», «Комуністична освіта», «Просвещение Донбасса».

Аналіз педагогічних публікацій свідчить, що школознавство цих часів будувалося на концепціях початку ХХ століття та теорії соціального управління, що значно гальмувало та формалізувало його розвиток. Більшість з них було присвячено досвіду управління, а не розвитку його теоретичних засад.

Автори того часу не диференціювали питання внутрішньошкільного управління від інших питань роботи школи. Зрозуміло, що за таких умов опис досвіду управління не мав системного характеру.

У 20-ті роки в Україні була створена низка педагогічних станцій, працівники яких займались науковими дослідженнями, але проблеми теорії внутрішньошкільного управління не входили в межі їх інтересів. Тому фахівців, які б займалися суто управлінськими проблемами, в Україні довгий час не було.

Першу спробу розробити зміст діяльності керівника школи зробив Я.Н. Ряппо, який протягом багатьох років працював заступником наркому освіти України і одночасно головним редактором журналу «Шлях освіти». У його доповіді на пленумі Держнаукуметодкому та головнауки України в м. Києві (1926 р.) було визначено й науково обґрунтовано майже всі функції внутрішньошкільного управління: цілеполягання, планування, організація, контроль і педагогічний аналіз.

Я. Ряппо вбачав за мету діяльності школи у вихованні особистості в дусі нового часу: «Школа повинна підготувати людей практики, – говорив він на пленумі, – людей, що вміють працювати, що вміють цвяхи забити, ввімкнути вчасно лампочку, будувати господарство, виправляти наші господарські й культурні дефекти. Підготувати будівничих соціалізму, що здатні працювати, творити, будувати. Ми повинні виховати молоде покоління так, щоб воно свідомо сприймало оточуючий світ явищ, усе наше народне господарство, все громадське життя, щоб воно сприймало його в певному зв'язку, у певному синтезі, щоб воно добре в ньому орієнтувалось» [14, с. 13]. За своєю чіткою орієнтацією на вимоги сьогодення ця модель виховання школи 20-х років багато в чому нагадує соціально-психологічний портрет випускника сучасних шкіл.

Я. Ряппо виділив і таку функцію внутрішньошкільного управління, як науково-методична робота з кадрами вчителів. Уже в ті роки в навчальних закладах було створено методичні предметні комісії, але вони в більшості

випадків не функціонували. На пленумі було гостро поставлено завдання: перетворити методичні комісії у справжні педагогічні майстерні для вчителів, зробити їх органами, які впливали б на всі сфери шкільного життя. Ось фрагмент його статті: «Предметні комісії як органи, що регулюють навчальне життя, як органи, що дають установку самій школі, до цього часу існували лише формально, у них творчої роботи було мало. Не можна сказати, що ця методична комісія була школою для всіх викладачів даного навчального закладу, ..., ми мусимо в найближчий час створити такі умови, які б сприяли методичним органам навчальних закладів ставити й розвивати свою роботу так, щоб дійсно бути майстернями, що планують, контролюють і спрямовують роботу навчальних закладів» [15, с. 2]. Значну увагу в доповіді було приділено функції контролю й педагогічного аналізу.

Уже в ці роки Я. Ряппо висуває питання про необхідність розробки чітких критеріїв для проведення педагогічного аналізу вимірів. «Насамперед необхідно створити найбільш точні характеристики виміру всіх елементів педагогічного процесу, – писав він. – Дослідженню повинні підлягати безумовно наступні елементи: шкільні організаційні форми та їх задачі, викладацький склад, учні, методи навчання й виховання, знання й навички, як результат процесу, і їх відповідність вимогам життя» [13, с.5–6].

Найбільш широко в педагогічній пресі 20-30 років ХХ ст. висвітлювались питання підвищення науково-теоретичного рівня педагогічних кадрів. Ця увага пояснюється виходом документів ЦК ВКП(б) від 5 вересня 1931 р. та 25 серпня 1932 р. про діяльність початкової та середньої школи, в яких було дуже багато уваги приділено методичному керівництву школою.

У 1933 році на сторінках журналу «Комуністична освіта» з'являється стаття «Організація методичної роботи в школі» І. Леня, у якій визначені завдання методичної роботи в школі, запропонована приблизна структура її організації, зміст, форми й методи здійснення, орієнтовні плани роботи.

У 1938 році наказом наркома освіти України були затверджені «Положення про методичну роботу в школі», «Положення про кушове

методичне об'єднання вчителів», «Положення про районний педагогічний кабінет». Ці документи сприяли масовій творчості у методичній роботі. Педагоги, методисти, інспектори виступають у педагогічних журналах з матеріалами про досвід систематичної науково організованої роботи з підвищення професійної майстерності педагогів.

Великий внесок в узагальнення й систематизацію досвіду реалізації цієї функції внутрішньошкільного управління вніс І. Лещінер (директор середньої школи № 124 м. Києва). Розроблені ним мета, структура, зміст, форми й методи внутрішньошкільної методичної роботи й сьогодні використовуються в практиці кращих шкіл України. Саме І. Лещінер виділив і охарактеризував колективні та індивідуальні, постійно діючі та періодичні форми методичної роботи з учителями [7, с. 38–45].

У 30-ті роки в практиці керівників шкіл отримали розвиток і такі функції управління, як внутрішньошкільний контроль і регулювання. У 1936 році вийшла стаття-дослідження Є. Паламарчук «Організація керівництва навчально-виховним процесом у школі», в якій був узагальнений досвід роботи двадцяти шкіл Вінницької області. На основі аналізу практики керівників шкіл автор уперше визначає зміст контролюючої діяльності адміністрації:

- виконання навчальних програм;
- рівень знань учнів;
- якість викладання навчальних дисциплін;
- якість ведення педагогічної документації;
- ведення учнівських зошитів;
- самоосвіта вчителів і таке інше.

Серед методів контролю Є. Паламарчук називає:

- спостереження роботи вчителів та учнів на уроці;
- проведення контрольних робіт;
- усні звіти вчителів про самоосвіту перед адміністрацією;
- перевірка учнівських зошитів і таке інше.

Результати аналізу змісту педагогічної преси 20-х-30-х років свідчать про те, що в цей час зародилися як позитивні, так і негативні тенденції розвитку теорії внутрішньошкільного управління.

До негативних тенденцій можна віднести:

- недостатню увагу до теоретичних засад управління школою;
- переважна орієнтація теорії внутрішньошкільного управління на теорію соціального управління, що обмежувало та стримувало її розвиток;
- рецептурний характер опублікованих праць.

До позитивних тенденцій належать:

- тісний зв'язок теорії внутрішньо шкільного управління та життя, шкільної практики;
- спрямованість теорії внутрішньо шкільного управління на розвиток школи;
- центральною проблемою теорії та практики управління школою було обґрунтування та організація системи методичної роботи, яка забезпечила б підготовку вчителів до вирішення актуальних завдань перебудови школи.

Актуальною проблемою для подальших досліджень є вивчення державних механізмів управління розвитком загальноосвітньої школи України 20-30 р. ХХ століття.

Література

1. **Гупан Н.** Історіографія розвитку історико-педагогічної науки в Україні. – К. : Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2000. – 222 с.
2. **Волинський П.** Вивчення річних оперативних планів політехнічних шкіл // Комуністична освіта. – 1934. – №1.
3. **Грановська Н.** Зміст і організація роботи методичного кабінету в зразковій школі // Комуністична освіта. – 1935. – №5.
4. **Діяльність** Державного комітету по народній освіті // Вільна українська школа. – 1917. – № 3–4.

5. **Заруді Є., Жук В.** План роботи директора школи на шестиденку і на один день // Комуністична освіта. – 1938. – №7.
6. **Лень І.** Організація методичної роботи в школі // Комуністична освіта. – 1933. – №6.
7. **Лещінер І.** З досвіду організації методичної роботи // Комуністична освіта. – 1939. – №7.
8. **Лещінер І.** Про відвідування директором уроків учителів // Комуністична освіта. – 1940. – №9.
9. **Лещінер І.** Як я керую навчальною роботою в школі // Комуністична освіта. – 1936. – №3.
10. **Нариси** історії українського шкільництва. 1905–1933: Навчальний посібник / за ред. О.В. Сухомлинської. – К. : Заповіт, 1996.
11. **Паламарчук Є.** Організація керівництва навчально-виховним процесом у школі // Комуністична освіта. – 1936. – №10.
12. **Ремінник Є.** Методична робота в школі // Комуністична освіта. – 1938. – №9.
13. **Ряппо Я.** Новый этап в работе Наркомпроса УССР // Шлях освіти. – 1925. – №1.
14. **Ряппо Я.** Чергові завдання науково-методологічної роботи // Шлях освіти. – 1926. – №1.
15. **Ряппо Я.** Чергові завдання науково-методичної роботи (продовження) // Шлях освіти. – 1926. – №2.
16. **Титаренко П.** Міжрайонні конференції завідувачів школами Соцвиху Луганської округи // Комуністична освіта. – 1928. – №1–2.
17. **Хрыков Е.Н.** Теоретические основы внутришкольного управления. – Луганск, 1999.
18. **Хроники.** В Главпрофобре. От административного управления к административному контролю // Шлях освіти. – 1922. – №3.

Shevchenko A.V.

Development of Theory of Management of a Secondary School of Ukraine in 20 – 30s of the XX cent. as a Part of Pedagogy.

The article centers on peculiarities, positive and negative tendencies of development of Theory of Management of a Secondary School of Ukraine in 20 – 30s of the XX cent.

Key words: Theory of Management, secondary school, tendencies of development

Відомості про автора:

Шевченко Олександра Віталіївна – директор КЗ «ЛНВК спеціалізована школа І ступеня – гімназія № 42», кандидат педагогічних наук, заслужений працівник освіти України, доцент кафедри державної служби та управління ЛНУ імені Тараса Шевченка. Коло наукових інтересів: теорія і практика управління загальноосвітніми закладами.